

ÇANKIRI'DA MEVLEVÎLER VE MESNEVÎHANLAR

Ahmet Cahid HAKSEVER *

Özet

Mevlevîlik, Çankırı'da yaklaşık 600 yıl faaliyet gösteren bir tarîkattır. 19. asrın sonlarından itibaren Üveysî silsileden gelen Mevlevîler de Çankırı'da irşat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Mevlâna'nın tarîkatı dışında Çankırı'daki bir diğer tesir alanı eserleridir. Köklü bir gelenek olan ve "Mesnevî okuyan" anlamına gelen Mesnevîhanlık, Çankırı'da özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde uygulanmıştır. Bu çalışmada; Çankırı'da uzun bir geçmişe sahip Mevlevîliğin tarihi süreci, zâviyenin son yüzyıldaki postnişinler, Üveysî silsileden gelen sufiler, Mesnevîhanlar ile bunların, Çankırı'nın siyasi ve sosyo-kültürel hayatına katkıları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarîkat, Mevlevîlik, Mevlevîhâne, Mesnevîhanlık, Çankırı.

Abstract

Mawlawis and Masnawikhans in Cankiri

Mawlawi tariqa, approximately 600 years has activated in Chankiri. At the end of the 19th century Uwaysi Mawlawis and "Masnawikhan", reader of Masnawi, has also actived in Chankiri. In this study, the process of Mawlawi Tariqa which has got a long history in Chankiri and zawiya's shaikhs and Uwaysi Mawlawis and Masnawikhans with their political and socia-cultural additions to the Chankiri's social life at the end century of Ottoman, has been studied.

Keywords: Tariqa, Mawlawi Tariqa, Mawlavikhane, Masnawikhan, Chankiri.

1. Giriş

Mevlâna'nın hoşgörü temelindeki tasavvuf düşüncesi etrafında şekillenen Mevlevîlik, güçlü teşkilat yapısı, merkezî yönetim anlayışı ve zikir yöntemiyle yüzyıllar boyunca siyaset, kültür ve sanat alanında etkili olmuş bir tarîkattir.

Mevlevîliğin bu teşkilat yapısında Sultan Veled'in (ö.712/1312) şüphesiz önemli bir yeri bulunmaktadır. Sultan Veled'in postnişinliği ile birlikte başka şehirlerde şubeler açılmaya başlanmış, Ulu Ârif Çelebi'yle de (ö.720/1320) ivme kazanmıştır.

Bu dönemde açılan şubelerden biri de Çankırı Mevlevîhânesi'dir. Tekkele-
rin kapatıldığı 1925 yılına kadar yaklaşık altı yüz sene faaliyet gösteren Mevlevî

* Doç. Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

zâviyesi, Mevlâna'nın Çankırı'daki tek tesir alanı değildir. Çelebi Hüsameddin (683/1284) ile başlayan Mesnevîhanlık geleneği de özellikle son yüzyılda Çankırı'da yaşatılmıştır.

Mevlevîlik ve şehir tarihi konusundaki çalışmalara katkı sağlamak amacıyla biz bu makalede, Çankırı'da Mevlevî zâviyesinin tarihî sürecini, tesirlerini, özellikle son yüzyıldaki Mevlevî temsilcilerini ve Mesnevîhanlık geleneğini yaşatanları ortaya koymaya çalışacağız. Öncelikle Çankırı'da Mevlevîliğin ilk izlerine değinelim:

2. Çankırı Mevlevîhânesi'nin Tarihî Süreci

Kuruldukları şehirlerin sosyal ve kültürel hayatında önemli katkıları olan Mevlevîhâneler, kapasite ve işlevleri açısından temelde iki kategoriye ayrılmaktadır. İçerisinde çile çıkartılan büyük mevlevîhânelere, "âsitâne" denirken, daha küçük boyutlu olanlarına "zâviye" denilmektedir.¹

Konumu itibarıyla Çankırı Mevlevîhânesi de zâviye statüsündedir. Bu zâviyenin ilk nüvesini, Cemâleddin Ferruh'un (ö.640/1242) yaptırdığı dâru'ş-şifa oluşturmaktadır. Selçuklu Sultanı 1. Alâeddin Keykubat (ö.634/1237), Atabey Lala Cemâleddin Ferruh'u Çankırı'ya tayin edince ondan bu şehirde bir dâru'ş-şifa yaptırmasını istemiştir. Cemâleddin Ferruh, Muharrem 633/1235'te inşâsı biten dâru'ş-şifaya 640/1242 yılında Taş Mescit diye anılan Dâru'l-Hadis ve türbe ilâve ettirmiştir.²

Dâru'ş-şifa zamanla yıkılmış ancak Dâru'l-hadis ve türbe sağlam vaziyette kalmıştır. Bunun temel sebebi, dâru'ş-şifanın temellerinin alttaki kayalık zeminde iyi oturmaması ve moloz taşla inşâ edilmesidir. Sık sık meydana gelen zelzelelere dayanamayan dâru'ş-şifa yıkılırken, kaya zemin üzerine taştan inşâ edilen diğer binalar ise ayakta kalmıştır.³

1 Makalede, okuyucuya sıklet vermemek amacıyla "Mevlevîhâne" "Mevlevî Zâviyesi" ve "zâviye" terimleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

2 Bk. Konya Mevlana Müzesi Arşivi 70/46; Yılmaz Önge, "Çankırı Darüşşifası", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 5, Ankara 1962,, s. 251-253; Çankırı İl Yıllığı 1973, s. 61; Feridun Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi (Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde 69-70 nolu Zarflardaki Belgelere Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995, ss. 9-11, 16-17; Hacı Şeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, edit.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002, s. 121.

Makalenin bundan sonraki dipnotlarında Konya Mevlana Müzesi Arşivi için, "KMMA" kısaltması kullanılacaktır.

3 Önge, "Çankırı Darüşşifası", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 5, s. 251; Bengisu Kolcu, *Çankırı Türbeleri*,

Dâru'ş-şifa, zamanla fonksiyonunu yitirmiş ve sonradan yapılan ilâvelerle yerini Mevlevîhâne'ye bırakmıştır. Mevlevîhâne olarak kullanılan ve külliye yapı andıran yapının müstemilâtı içinde, ahşaptan iki katlı şeyh dairesi, buna bağlı yine iki katlı, semâi izlemeye gelen kadınlara mahsus bölümü de içine alan ahşap kubbeli, sekizgen bir semâhâne, kütüphâne, imâret, mutfak, abdesthâne-ler, dervîşân ve ziyaretçi odaları, Cemâleddin Ferruh ile birlikte beş sandukanın bulunduğu türbe, şadırvan ve hayvanlar için de bir barınak bulunmaktadır.⁴

Kuruluşundan 16. asra kadarki devrede fazla bir mâlûmâtın olmadığı zâviyenin tarihiyle ilgili resmî kayıtlar 1530 yılına kadar ulaşmaktadır. Bu tarihte Mevlevîhâne'nin adı Candaroğlu Kasım Bey'le birlikte anılmaktadır.⁵

Candaroğlu-İsfendiyaroğlu Kasım (ö.868//1464)Osmanlı Devleti'yle yakın ilişkisi dolayısıyla 1416-1417'de Çankırı'da Sancakbeyliğine tayin edilmiş bir beydir. Hayırsever bir kişiliğe sahip olan Kasım Bey, Mevlevîhâne'ye geniş araziler bağışlamanın yanında, iki zâviye daha inşâ etmiştir. İmaret Mahallesi adını taşıyacak olan ve kendi adıyla anılan imâretini 3 Şaban 833/27 Nisan 1430'da tamamlamıştır.⁶ Kasım Bey'in Mevlevîhâne'ye katkılarının da bu döneme rastladığı söylenebilir.

18. yüzyıl, Çankırı Mevlevîhânesi'nin de bünyesinde yer aldığı bütün tasavvufî kurumlar için önemli yapısal değişimlerin başladığı bir dönemdir. Bu asırdan itibaren merkezî yönetim tarafından uygulamaya konulan modernleşme çabaları ivme kazanmıştır.

Modernleşme adımlarının tezahürlerinden biri, medreselerin tekkelere göre nüfuzunun artmasıdır. Bunun neticesinde Çankırı Mevlevîhânesi'nin bünyesinde Şeyh Cemâleddin Medresesi adıyla bir medrese de faâliyete geçmiştir.⁷ Benzer uygulama, aynı yüzyılda Konya Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, ss. 96-97; Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, s. 9.

4 Bk. KMMA 69/1; Önge, agm, *Vakıflar Dergisi*, sayı: 5, s. 252; Kolcu, *age*, ss. 96-97; Ata, *age*, ss. 8, 39, 53.

5 Bk. KMMA, 69-70 numaralı zarflar; Hakkı Duran, "Kasım Beğ ve Çankırı Mevlevîhânesi", <http://www.sosyalci.org>, (erişim tarihi: 05.02.2012); Ata, *age*, s. 35.

6 İsmail Yıldız, *XVIII. Yüzyılın İlk ve Son Çeyreğinde Çankırı (Şer'îye Sicillerine Dayalı Bir Karşılaştırma Denemesi)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, ss. 53-54, 56; Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2009, s. 201, 208.

7 Şeyh Cemaleddin Medresesi adıyla anılan medreseye Ağcaköy, Kavra, Ayavık ve Hoca Ha-

Çorum Mevlevîhânesi için de geçerlidir. Her ne kadar zâviyeye olduğu gibi medreseye atamalarda da Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinin onayı geçerli olsa da Mevlevîhâne’de mütevellîlik yapabilmek için medrese tahsili şartı getirilmesi⁸ söz konusu nüfuzun bir tezahürü olarak nitelendirilebilir.

Medresenin adını aldığı Şeyh Cemâleddin’in kimliği konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hasib Dede ismin sahibinin, dâru’ş-şifayı yaptıran Cemâleddin Ferruh olduğunu söyler. Hasib Dede’ye göre Cemâleddin Ferruh, Mevlevîhâne’nin ilk postnişinidir de... Medresenin ismi konusu bir kenara bırakılacak olursa, zâviyenin ilk postnişinin Cemâleddin Ferruh olması, ihtimal dışı görünmektedir. Hasib Dede’nin bu iddiasında, makalenin ilerleyen kısımlarında değineceğimiz, vakıf gelirlerinin taksiminde yaşanan sorunlar etkili olmuş olabilir. Lala Cemâleddin Ferruh’un binayı yaptırdığı 1235’te Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin, henüz yirmi yedi yaşında olması ve Çankırı çevresindeki Mevlevîhânelerin daha ziyade Ulu Ârif Çelebi (ö.1319) döneminde faaliyete geçmesi bu tespitemizi desteklemektedir.

Veled Çelebi ile başlayan ve Ulu Ârif Çelebi ile ivme kazanan uç beylikleriyle irtibatın iki önemli sebebi vardır. İlki, tarîkatın nüfuzunun artırılmasıdır. İkincisi ise yaptıkları gazalar neticesi nüfuzları artan bey ailelerini Râfızî şeyhlerin tesirinden uzak tutmaktır.⁹ Nitekim bu genişleme faaliyeti sonrası halkı tamamen Mevlevîlerden oluşan köyler bile tarihte yer almıştır. Ancak ilerleyen yüzyıllarda Mevlevîliğin daha ziyade şehir merkezlerinde faaliyette bulunduğu ve daha ziyade sanat erbâbı, mûsikîşinaslar, edipler vs. rağbet gösterdiği bir tarîkat hâline gelişi de vâkıdır.

Osmanlı’nın genelinde olduğu gibi Çankırı’da da 19. asırda siyasi ve sosyal açıdan Mevlevîlikle ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. 18. ve 19. yüzyıla kadar Mevlevîhâneler, Konya’daki merkez âsitânenin katkısıyla kurulurken, bu yüzyıldan itibaren daha ziyade kendi şeyhleri tarafından açılmış, harap veya yıkılmış olanlar yine onlar tarafından yeniden inşâ ettirilmiştir. Urfa, İpek (Hüdâverdi Paşa), Bahariye, Üsküdar, Hanya Mevlevîhâneleri ile Samsun, Manisa, Çorum ve Çankırı’daki ikinci Mevlevîhâneleri için de bu durum geçerli-

san köyleri, şehirde sekiz dükkân ve bir değirmen vakfedilmiştir. Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyıldan Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2009, s. 200.

8 Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, ss. 11, 36; Ahmet Cahid Haksever, *Çorum’da Mevlevîlik: Tarihi Süreci ve Son Temsilcileri*, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 2009, s. 18-19.

9 Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1998, ss. 60-61.

dir.¹⁰ Nitekim Çankırı'daki zâviye de 24 Cemâziyelevvel 1311/3 Aralık 1893 tarihinde merâsimle açılmıştır.¹¹

Her ne kadar Çankırı Mevlevîhânesi'nin de içinde yer aldığı inşâ imar gibi faaliyetler, o şehirlerdeki Mevlevî temsilcilerinin girişimleriyle gerçekleştirilseyse de bu, Konya merkez âsitânededen bağımsız hareket ettikleri anlamına gelmez. Zira Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde Çankırı Mevlevîhânesi ile Konya Mevlânâ Dergâhı arasındaki yazışmaları kapsayan 69 ve 70 no'lu zarflar, "Çankırı'da bîmarhâne, Taşmescid Mevlevîhânesi tamirine dâir planları ve evrakları, tayin, tevcih, vakfiye ve berat suretleri"¹² başlığıyla muhafaza edilmektedir.

Merkez dergâhla yapılan yazışmaların arşiv halinde kayıt altına alınıp korunması Mevlevîliğin teşkilat yapısının tezahürlerinden biridir. Bu durum, tarikatın özellikle son yüzyıldaki faaliyetleri ve postnişinleri hakkında araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır.

3. Osmanlı'nın Son Yüzyılında Çankırı'daki Mevlevî Temsilcileri

Zilhicce 1211/Haziran 1797 tarihli belgeye sadık kalınarak yeniden düzenlenen 9 Kânun-i Sâni 1328/22 Ocak 1913 tarihli belgeye göre Mevlevîhâne, mescit ve medrese gibi farklı ünitelerden oluşmaktadır. Bir külliye andıran zâviyede postnişin ve aynı zamanda medresede müderris Şeyh Cemâleddin'in vefatı sonrası yeri bir süre boş kalmıştır. Bundan sonraki süreçte zâviye, medrese ve mescide farklı farklı kişiler atanmıştır. Zilhicce 1211/Haziran 1797 tarihi itibarıyla es-Seyyid Mehmed Emin Halife b. Şeyh Hafız Ali zâviyeye atanırken¹³ eğitim verme şartıyla medreseden yarım hisse, yine mescitten de yarım hisse verilmiştir. Medresenin diğer yarım hissesi 29 Receb 1213/6 Ocak 1799 tarihi itibarıyla Seyyid İbrahim Efendiye verilmiştir. Seyyid İbrahim'in vefatı üzerine 17 Şevval 1242/14 Mayıs 1827'de onun hissesi Seyyid Osman b. Osman'a verilmiştir.¹⁴

Mehmed Emin Halife, 17 Safer 1215/10 Temmuz 1800 tarihi itibarıyla veri-

10 Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, c. 29, ss. 474-477.

11 Bk. Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, Sıra no: 718, Dosya no: 87, Gömlek no: 172.

12 Bk. KMMA, 69.

13 Bk. KMMA, 69, 69/18.

14 Bk. KMMA, 69/23.

len beratla *Delâil-i Hayrat* okutmaya başlamış,¹⁵ bu görev, tekkelerin kapatılışına kadar postnişinler tarafından icra edilmiştir.

19 Safer 1219/30 Mayıs 1804'de Ahmed b. İsmail isminde bir şahıs mahkemeye başvurup Mehmed Emin Halife'nin fevt, yani kaybolduğunu, Bîmarhâne Mescid-i Şerîf'teki imamlık görevinin yerine getirilmediğini belirtmiştir. Mahkeme, ilgili kişinin başvurusunu kabul ederek yarım hisseyle Ahmed b. İsmail'e, onun bulunamaması hâlinde de diğer yarım hisseyle Yakub Halife b. Ali isimli kişiye imamet görevini vermiştir. Ancak Mehmed Emin Dede, kaybolması gibi bir durumun söz konusu olmadığını beyan ederek imamet görevinin tekrar kendisine verilmesini talep etmiş ve hisseleri kendisine iade edilmiştir.¹⁶

Ahmed b. İsmail, böylesi bir konuda mahkemeye başvurup sonuç alabildiğine göre Mehmed Emin Halife'nin bir süre Çankırı'da bulunmadığı ve dergâhın faâliyetlerine ara verildiği düşünülebilir.

Yaklaşık otuz beş sene postnişinlik yapan Mehmed Efendinin, muhtemelen yaşlılığı sebebiyle meşîhat, 2 Safer 1238/19 Ekim 1822'de Osman Efendiye tevcih olunmuştur. Mehmed Emin Halife'nin 17 Şevval 1242/14 Mayıs 1827'de çocuğu olmadan vefat etmesiyle, medresedeki yarım hissesi de Osman Efendiye devredilmiştir. 1247/1832'de vefat eden Osman Efendinin vefatıyla onun medresedeki hissesi, aynı yılın 28 Zilhicce'sinde es-Seyyid el-Hac Mehmed'e, Seyyid Mehmed'in vefatıyla da hissesi 23 Şevval 1254/9 Ocak 1839 tarihinde yine medresedeki hissesi Mehmed Es'ad Efendi b. Feyzullah'a devredilmiştir.¹⁷

Osman Efendinin vefat tarihi olan h. 1247/ m. 1832'den Mehmed Râgıb Dede'nin postnişin tayin edildiği 22 Zilhicce 1280/28 Mayıs 1864'e¹⁸ kadar medresede eğitime devam edilip müderrislerin kayıtları tutulurken aradan geçen 32 yıllık süre zarfında meşîhat için Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan herhangi bir atama kaydına rastlanmamıştır. Hicri 1280'de göreve başlayan Mehmed Ragıb Dede'ye bir sene sonra, 22 Safer 1281/27 Temmuz 1864'de Mescid-i Şerif'te imamet görevi de verilmiştir.¹⁹

Yaklaşık yirmi üç sene postnişinlik yapan Mehmed Râgıb Dede'nin 1887'de vefatı sonrası yerine Şeyh Osman Efendi zâviyedar tayin edilmiştir.

15 Bk. KMMA, 69/16.

16 Bk. KMMA, 69/7.

17 Bk. KMMA, 69/6, 23.

18 Bk. KMMA, 69/6.

19 Bk. KMMA, 69/2.

Şeyh Osman Dede'ye medresede görev tahsisıyla ilgili tarih 7 Kanun-ı Evvel 1303/19 Aralık 1887'dir.²⁰ Buradan hareketle medreseye müderrislik ataması, 32 yıllık sürede Mevlevîhâne meşîhati için de geçerli sayılmış olması düşünülebilir. Ancak KMMA'da müderrislik ve meşîhat konusunda kayıtların ayrıntılı bir şekilde tutulması, bu ihtimali zayıflatmaktadır.

Mehmed Râgıb Dede'den sonra yaklaşık beş yıl postnişinlik yapan Şeyh Osman Efendinin çocuksuz olarak vefatı nedeniyle, 25 Şaban 1309/25 Mart 1892'de Şeyhülislâm'ın ve Konya Mevlâna Dergâhı'nın onayıyla Mustafa Nûri Dede postnişin tayin edilmiştir.²¹

Aynı belgenin sonunda tevliyetin daha evvelki şeyh Mehmed Ragıb Dede'de kaldığı, dolayısıyla tevliyetin münhal hale geldiği belirtilmektedir.²² Bahsi geçen not, son postnişin Hasib Dede tarafından kayıt altına alınmış olup muhtemelen Mustafa Nûri Dede'nin neslinden gelenlerle, dergâhın tevliyeti konusundaki tartışmalar dolayısıyla eklenmiştir.

Mustafa Nûri Dede'nin Eğitim, Maârif ve Evkâf Komisyonlarında görev alması,²³ onun eğitim düzeyi hakkında fikir vermektedir.²⁴ Kendisi, göreve geldikten sonra yazdığı 11 Kanun-i Sani 1302/21 Ocak 1887 tarihli arzıda, dergâhın tamirine geç kalındığı takdirde yıkılacağını bildirmiştir.²⁵ Dede'nin girişimleri sonucu bir keşif komisyonu oluşturulmuştur. Keşif sonrası semâhâne, ziyaretçi odaları, türbe, mutfak ve şadırvan, Meclis-i İdâre-i Liva'dan tahsil edilen elli dört bin dört yüz elli dört kuruşla tamir ettirilmiştir.²⁶ Zâviye, Yıldız Mütenevvi Evrakı'ndaki kayıtlara göre, 24 Cemaziye'l-evvel 1311/2 Aralık 1893'te merasimle açılmış, duâyı Büyük Hoca diye bilinen Süleyman Efendi yapmıştır.²⁷ Açılış sonrası Mustafa Nûri Dede, zâviyede köklü bir gelenek hâline gelen *Delâil-i Hayrat* okumalarını da devam ettirmiştir.²⁸

20 Bk. KMMA, 69/23.

21 Bk. KMMA, 69/6.

22 Bk. KMMA, 69/6.

23 Ahmet Gülşen, "Çankırı'da Mevlevîlik Geleneği", <http://www.canaati.org>, (erişim tarihi: 05.02.2012).

24 Bk. KMMA, Dosya no 69/17.

25 Bk. KMMA, Dosya no 69/29.

26 Bk. KMMA, Dosya no 70/56.

27 Bk. Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, Sıra no: 718, Dosya no: 87, Gömlek no: 172; Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, s. 14-16; Mustafa Aşkar, *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, İstanbul 2005, s. 35.

28 Bk. KMMA, Dosya no 69/17.

Mustafa Nûri Dede, 1910'da Kütahya Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilince yerine Osman Efendi yaklaşık iki yıl süreyle vekâlet etmiş, 18 Ağustos 1328/1912'de de Samsun'dan Hasib Dede zâviyedar tayin olunmuştur.²⁹

Kurumsal yapıya önem verdiği anlaşılan Hasib Dede'nin de göreve başladığında ilk uygulaması, lazım olan eşyaların temini ve tamire muhtaç durumdaki zâviyenin elden geçirilmesidir. Zira Mevlevîhâne, taş ocağının yakınında yer almakta olup, belediyenin ocaktan barutla taş çıkarması, dergâhı tahrip etmektedir. Konya Mevlânâ Dergâhı ile yapılan yazışmalar sonrasında Çankırı Mevlevîhânesi'nin bakım onarımı için bir heyet oluşturulmuş ve 25 Kanun-ı evvel 1328/7 Kasım 1912 tarihinde yapılan keşif sonrası 10040 kuruşla Mevlevîhâne'nin gerekli yerlerinin tamir edilebileceği merkez dergâha bildirilmiştir.³⁰ Girişimler sonucu birtakım tamiratlar yapılmış ise de kapsamlı bir bakım onarım gerçekleştirilememiştir.³¹

Hasip Dede'nin zâviyedar olmasıyla birlikte Çankırı Mevlevîhânesi, sosyo-kültürel açıdan daha etkin hale gelmiştir denilebilir. Semâ âyinleri düzenli bir şekilde yapılmaya başlanmış, kandil ve Ramazan gecelerinde iftar ve sonrasında programlar icrâ edilmiş, kütüphâne zenginleştirilmiş, zâviye eski canlı günlerine kavuşmuştur.³²

Bu dönemde zâviyenin önemli sorunlarından biri, gelirlerinin azlığıdır. Mevlevîhâne'nin dâru'ş-şifadan dönüştürülmesi, dolayısıyla vakfiyelerin farklı isimler altında yapılması, bu durumdan faydalanmak isteyen kimselerin vakıf gelirlerini zâviyeye aktarmamaları, Sultan Abdülhamid'in Mevlevîhânelere karşı tutumu gelirlerin azalmasının nedenlerindedir.³³

1291-1293/1874-1876 yılları arasında zâviyenin yıllık geliri 14.691-14.171 kuruş iken 1912'de toplam gelir senelik 4.226 kuruşa düşmüştür. O sene mahsulâtı soğukların vurması, hemen akabinde patlak veren Balkan Harbi nedeniyle yeterli eleman bulunamaması ve savaş dolayısıyla vakıf gelirlerinin bir kısmının hazineye aktarılması,³⁴ Mevlevîhâne'nin gelirlerinin azalmasının diğer

29 Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2007, s. 267; Fahreddin Coşkun, "Çankırı Mevlevîhânesi", *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu*, Şanlıurfa Ekim 2007, s. 384.

30 Bk. KMMA, 69/1-2, 70/37.

31 Bk. KMMA, 70/14.

32 Çankırlı şairlerden Ali Dehrî, Hasib Dede'nin yetiştirdiği şahsiyetlerden biridir. Bk. KMMA, 84/2, 3, 5, 8; 97; Ahmet Talât, *Çankırı Şairleri*, Çankırı Matbaası, Çankırı 1930.

33 Hasib Dede'nin, gelirlerin azlığından yakındığı maruzatında "zaman-ı istibdat" ifadesi kullanıldığı görülmektedir. Bk. KMMA, 69/3.

34 Bk. KMMA, 70/4; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 268.

nedenleridir.

Bundan sonraki süreçte Mevlevîhânelerin de içinde yer aldığı tekkeleri daha da zor yıllar beklemektedir. Tekke ve zâviyeler, Osmanlı'nın hazırlıksız yakalandığı Balkan Savaşı'na güçleri nispetinde katılmış, harbin devam ettiği günlerde organize bir yardım ve lojistik destek faaliyeti başlatmışlardır. 26 Kasım 1912'de Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi Mustafa Nureddin'in cevabî yazısından anlaşıldığına göre, Ankara ve Galata Mevlevîhâneleri ilk yardım gönderen zâviyelerdir. Bu yardımı başta Çankırı olmak üzere, Amasya, Kütahya, Kıbrıs, Hanya, Urfa, Şam Mevlevîhâneleri takip etmiştir.³⁵

Dâhiliye Nezâreti'nce kurulan Cemiyet-i Hayriyye-i İslâmiyye'nin Çankırı şubesi âzâlığını da yapan Hasip Dede'nin öncülüğünde bir yardım defteri açılmış, kimlerin ne oranda yardımda bulunduğu kaydolunmuştur. Ancak savaşta destek bununla sınırlı değildir. Savaşa katılmayanlar ordunun muzaferiyeti için dua ederken durumu müsait 33 derviş, başlarında Hasib Dede ile birlikte Çankırı'dan Gönüllü Mevlevî Alayı'na katılmışlardır.³⁶

Gönüllü Mevlevî Alayı'nda yer alan sâbık Çankırı Mevlevîhânesi postnişini Mustafa Nûri Dede, seferberlik esnasında vefat etmiş 14 Mayıs 1334/14 Mayıs 1918 tarihli kayıtlarda yanlışlıkla "Çankırı Mevlevîhânesi postnişini"³⁷ şeklinde gösterilmiştir.

Savaş sonrası Çankırı'ya dönen Hasib Dede, tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar zâviyedarlık görevini devam ettirmiştir. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasına dair kanunda, siyasete karışmadıkları takdirde hâlihazırdaki zâviyedarların kayd-ı hayat şartıyla vazîfe yaptıkları dergâhlarda ikametlerine izin verilmiştir. Aynı durum Hasib Dede için de geçerli olup onun 1927'de vefatıyla³⁸ zâviye, Özel İdare'ye geçmiştir.

Özel İdare'ye devir sonrası Mevlevîhâne olarak kullanılan kısım, semâhânesiyle birlikte bakımsızlık ve sahipsizlik yüzünden harap olmuş, Taş Mescid, 1940'lı yıllarda askeriye tarafından muhimmat deposu ve ot ambarı

35 Bk. KMMMA, 84/2, 3, 5, 8; 97; Köstüklü, "Balkan ve Birinci Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler", XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994, TTK Yay., Ankara 1999, s. 1135; Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, s. 46, 128.

36 Bk. KMMMA, 70/32, 70/44; Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, ss. 41-44; Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, Konya 2005, ss. 35-38, 80, 92; Duran, "Çankırı Mevlevîhânesi", <http://www.sosyalci.org>. (erişim tarihi: 05.02.2012).

37 Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, s. 119.

38 Hasib Dede vefat edince sonrası Sarıbaba Mezarlığı'na defnolunmuştur. Coşkun, "Çankırı Mevlevîhânesi", *Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu*, s. 384.

olarak kullanılmıştır. Taş Mescid ve türbe ancak 1970'deki yenileme sonrası ziyarete açılmıştır.³⁹

Yaklaşık altı yüz yıllık bir geçmişe sahip olan Çankırı Mevlevîhânesi'ni merkeze alarak ortaya koymaya çalıştığımız Mevlevîlik, faaliyetini sadece bu kol vasıtasıyla yürütmemiştir. Çankırı'da bunun dışında da Mevlevî temsilcileri bulunmaktadır.

4. Çankırı'daki Diğer Mevlevî Temsilcileri

Çankırı'daki zâviye dışında faaliyet gösteren Mevlevî temsilcileri, ayrı bir Mevlevî Zâviyesi bünyesinde ve Konya Mevlânâ Dergâhı tarafından postnişinlik verilmiş isimler olmayıp silsile, Üveysî⁴⁰ tarzda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye ulaşmaktadır.

Üveysî silsileye mensup olup da Çankırı'da faaliyet gösteren ilk isim, Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendidir.

4.1. Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi

Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi 1259/1843'te Çerkeş'in Okçular mahallesinde doğmuştur. Babası Çerkeşli Delihocaoğlu diye bilinen Ali Ağa'dır. Önce Çerkeş'te müderris Ali Rıza Efendinin yanında sonrasında ise İstanbul Yerebatan Medresesi'nde on beş yıl boyunca medrese eğitimi almıştır.⁴¹

Eğitimi sonrası memleketine dönen Mehmed Hilmi Efendi, mânevî arayış içine girmiş, 1806/1903'te, Hâlidî şeyhi Seydişehirli Hacı Abdullah Efendiye intisap etmiştir. Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendinin Mevlevî silsilesi, Hâlidî icâzetini de aldığı Seydişehirli Abdullah Efendiye ulaşmaktadır.⁴²

39 Önge, "Çankırı Darüşşifası", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 5, s. 252; Kolcu, *Çankırı Türbeleri*, s. 97; Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi*, s. 12; Hacı Şeyhoğlu Ahmet Kemal Üçok, *Görüp İşittiklerim*, edit.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002, s. 485; a. mlf, *Çankırı Coğrafyası*, edit.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002, s. 122.

40 Üveysî ya da Üveysîlik; Üveys'e mensub, Üveys gidişli demek olup Hz. Peygamber (s.) ile Veysel Karânî arasındaki mesafe açısından uzak, ancak kuvvetli bağa atf yapılmaktadır. Buna göre daha önce yaşamış ya da hayatta olduğu halde görüşmediği bir şeyhin rûhâniyetinden istifade eden kimselere Üveysî nisbesi verilmektedir. İ. Hakkı Bursevî, *Kitâbu'l-Hitab*, sad.: İ. Turgut Ulusoy, Hisar Yayınevi, İstanbul 1975, s. 243; Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karânî ve Üveysîlik*, Dergâh Yay., İstanbul 1982, ss. 91-103.

41 Aşkar, *Astarlızâde*, s. 25.

42 Konya'nın Bozkır ilçesi Karacahisar Köyü'nde 1222/1806'da dünyaya gelmiştir. Hâlidî silsile-

Seydişehirli Abdullah Efendi, Hâlidî icâzetini Mehmed Emin Konevî'den alırken, Mevlevî icâzetini Üveysî tarzda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den almıştır.⁴³

Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendinin Mevlevî silsilesi şöyledir: Hz. Muhammed Mustafa^(s) > Hz. Ali^(ra) > Habib-i Acemî > Dâvud-ı Tâî > Maruf-ı Kerhî > Seriyî-i Sakatî > Cüneyd-i Bağdâdî > Ebu Bekr Şiblî > Muhammed Zeccâc > Ebû Bekr en-Nessâc > Ahmed Gazzâlî > Ahmed el-Hâtîbî > Bahâeddin Veled > Seyyid Burhâneddin Tirmizî > Mevlânâ Ceâleddin Rûmî > Şeyh Abdullah Seydişehirî > Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi.⁴⁴

Çerkeş'teki dergâhında irşat faâliyetlerini sürdüren Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi, 20 Zilhicce 1322/15 Şubat 1905'teki hac yolculuğu esnasında, Cidde'de vefat etmiştir.⁴⁵

Çerkeşli Mehmed Efendinin Mevlevî icâzeti, her ne kadar Konya'daki Çelebilik makamından verilen beratla değilse de kendisinin hem tarikat hem de Mesnevîhanlığıyla Çankırı'ya yeni bir soluk getirdiği söylenebilir.

Mesnevîhanlığın Çankırı'da hangi talebeleriyle devam ettiği ilgili bahiste ele alınacak olup Hâlidî-Mevlevî silsiledeki halefi, Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendidir.

---

den gelen Memiş Efendiden icazet almıştır. 1833/1249'da müderrisliği yanında irşat faaliyetlerine de devam etmiştir. 5 Haziran 1319'da vefat etmiştir.

Seydişehirli Seyyid Abdullah Efendi, 1222/1806'da Konya'nın Bozkır ilçesi Karacahisar Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası, müderris Yeğen Mehmed Efendidir. Ailesinin tek çocuğu Abdullah Efendi, küçük yaşta annesini, beş yıl kadar sonra da babasını kaybetmiştir. Üvey annesinin yanında Sibyan Mektebi'ni bitirdikten sonra babasının talebelerinden biri onu, Hoca köyü'nde Hoca "Memiş Efendi" diye bilinen Muhammed Kudsî Bozkırî'nin medresesine kaydettirmiştir. Tedris icâzeti sonrası 1833'de Seydişehir'de müderrisliğe başlayan Abdullah Efendi, daha sonra yine hocası Memiş Efendiden Hâlidî sülûkunu çıkarmış, şeyhinin işaretleriyle memleketi Seydişehir'de irşat faaliyetlerinde bulunmuştur.

Döneminin önemli isimleri arasında yer alan Abdullah Efendiyi, II. Abdülhamid'in de ziyaret ettiği ve 1319/1903'teki vefatı sonrası türbesinin Mustafa Reşit Paşa ile II. Abdülhamid tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidilik*, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 140-141; Abdulkadiroğlu, *Şeyh Ahmed Abduşoğlu*, ss. 4-6; Aşkar, *Astarlızâde*, s. 25; İsmail Bilgili- Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsî el-Bozkırî (Hoca Memiş Efendi)*, Ekdağ Yay., Konya 2008, ss. 105-107.

43 Aşkar, *Astarlızâde*, ss. 105-106.

44 Aşkar, *Astarlızâde*, s. 106.

45 Aynı eser, s. 26.

4.2. Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi

1296/1876'da Çankırı'da dünyaya gelen Astarlızade'nin babasının adı İsmail, annesinin adı Sıddıka Hanım'dır. İlköğrenimini Çankırı Tevfikiye İbtidâisi'nde tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a gitmiş ve iki sene tıp tahsili yapmıştır. Ardından Çankırı'daki Mecbur Efendi Medresesi'nde eğitim görüp icâzet almış, aynı medresede bir süre dersler vermiştir.⁴⁶

Mânevî hayatını geliştirmek için arayış içine giren Astarlızâde, Seydişehirli Abdullah Efendinin halifesi Çerkeşli Seyyid Mehmed Hilmi Efendiye intisap etmiştir.⁴⁷

Astarlızâde, şeyhinin hac yolculuğu esnasında vefatı sonrası (ö.h. 1322/1905) Çerkeş'teki dergâhı, Çankırı'da Büyük Cami'nin yanına taşımıştır. İrşat faaliyetlerine buradan devam eden Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi, 1962'de vefat etmiştir.⁴⁸

Astarlızâde'nin Hâlidî silsilesi ön planda geldiği için Mevlevî yönü konusundaki bilgiler sınırlı düzeydedir. Kayıtlarda, kendisinin müritlerine semâ meşki yaptırdığına dair bir mâlûmât bulunmayıp muhtemelen Hâlidî dersi ile birlikte cehrî zikir olarak Mevlevîlik'ten de virdler vermiştir.

Mevlâna'nın Çankırı'daki tesiri, sadece tarikat temsilcileri vasıtasıyla değildir. Çelebi Hüsameddin'le başlayan ve kurumsal bir yapıya dönüşen *Mesnevî* okumaları ki, bunun literatürde adı "Mesnevîhanlık" şeklindedir, 17. asırdan itibaren Osmanlı'da geniş ölçüde yayılma imkânı bulmuştur. Bu gelenek, Çankırı'da da özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşatılmıştır.

5. Çankırı'da Mesnevîhanlar

Konuyla ilgili dikkat çekmek istediğimiz hususlardan biri, Mesnevîhanların Mevlevî olma zorunluluğunun bulunmamasıdır. Çalışmamızda, bu konuda sunacağımız ilk isim Astarlızâde'nin Hâlidî ve Mevlevî silsiledeki selefi Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendidir.

---

46 Aynı eser, ss. 16-24.

47 Aynı eser, s. 24.

48 Aşkar, *Astarlızâde*, s. 24.

5.1. Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi

Çankırı'daki Mevlevî temsilcileri bahsinde ele aldığımız Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendinin bu şehirde Mesnevî okutmaya başlayan ilk isim olduğunu söyleyebiliriz. Zira Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinliği, Mesnevîhanlığa da icâzet verme yetkisine sahip bir kurumdur.⁴⁹

Mevlevîhâne'de *Delâil-i Şerif* okutmanın bile resmî icâzete tabi olması, Mesnevîhanlığın Çankırı'da Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi ile başladığı düşünceimizi desteklemektedir.

Zahirî ilimlerdeki eğitimi sonrası memleketine dönen Çerkeşli Hilmi Efendi, Sultan Murad Camii'nde *Mesnevî* okutmuştur. Burada konumuz açısından dikkat çekici husus, Çerkeşli'nin, şeyhi Seydişehirli Abdullah Efendiden Hâlidî-Mevlevî icâzeti almadan evvel Mesnevîhanlığa başlamış olmasıdır.⁵⁰

Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendinin yetiştirdiği birçok isim olup çalışmamız açısından dikkat çekici olanı, Hasib Dede'den evvelki Samsun Mevlevîhânesi postnişini ve *Semâ-hâne-i Edeb*⁵¹ isimli eserin müellifi Ali Enver Efendidir (ö.1909). Kendisi de bir postnişin iken "şeyhlik nerede, biz nerede" diyerek Çerkeşli Mehmed Efendiye intisap etmiş ve ondan Hâlidî icâzeti almıştır.⁵² Ali Enver Efendinin, Çerkeşli'nin vefatı sonrası ona yazdığı methiyenin ilk iki beyti şöyledir:

*Ey penâh-ı tâlib-i Hak, ey melâz-ı ehl-i dîn,
Rehber-i mülk-i hidâyet, mültecâ-yı sâlikîn.*

*Tâc-ı erbâb-ı reşâdet, nûr-ı aym-ı muttakîn,
Çok mu olsa sırr-ı rûhun mûnisi Rûhu'l-Emîn.*⁵³

Hâlidîliğe mensup olup da Çankırı'da Mesnevîhanlık görevini ifa eden bir diğer isim, Ahmed Mecbur Efendi (ö.1919)'dir.

49 Ancak Konya Mevlana Dergâhı'nın Mesnevîhanlık konusunda tek yetkili merci olduğu söylenemez. Zira icazetli bir Mesnevîhan da yetiştirdiği ve bu işi yapabileceğini düşündüğü talebelerine de bu konuda icazet verebilmektedir.

50 Aşkar, *Astarlızâde*, s. 25.

51 Mevlevî 188 şairin tercüme-i hâline dair bir çalışmadır. Eser, Tahir Hafizoğlu tarafından hazırlanarak *Mevlevî Şairler: Semahane-i Edeb* başlığı altında, İnsan Yayınları tarafından 2010 yılında yayımlanmıştır.

52 Aşkar, *Astarlızâde*, ss. 26, 31; Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, ss. 251-252.

53 Aşkar, *ağ*, s. 26.

5.2. Ahmed Mecbur Efendi

1269/1853'de Çankırı'da doğan Ahmed Mecbur Efendinin babası Mehmed Sadî, dedesi Abdullah Nâbi Efendidir. Kütükçü Hoca denilen Mehmed Efendiden ve Mumcuzâde Hacı Mehmed'den ilk eğitimini alan Ahmed Mecbur, Rüştîye'yi Çankırı'da bitirmiştir. Müftü Hacı Mustafa Hâzım'ın derslerine devam etmiş ve 1301/1885'te ondan icâzet almıştır. İcâzeti sonrası medresede müderrislik yaparken bir yandan da Rüştîye Mektebi'nde hüsn-i hat dersleri vermiştir.⁵⁴

Tasavvufî yönü de bulunan Ahmed Mecbur Efendi, Astarlızâde ile aynı zamanda pîrdaştır. Kendisi 1316/1900'de Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendiye intisap etmiş, tarikatta serhalkalık görevi yapmıştır. Çankırı ve civarında Çerkeşli Efendiye vekâlet etmiş, müderrislik yaptığı İmâret Medresesi'nde belli vakitlerde Hatm-i Hâcegân yaptırmıştır.⁵⁵

Ahmed Mecbur Efendinin, 1885'te Yunanistan sınırına gönderilen askerlerin Çankırı'ya dönüşlerinde dua etmesi,⁵⁶ Çankırı'da kendisine gösterilen hürmetin bir tezâhürüdür.

Şairlik yönüyle birlikte Farsça'ya da hâkim olan Ahmed Mecbur Efendiye, dönemin Mevlânâ Dergâhu postnişini Veled Çelebi İzbudak tarafından Çankırı Mevlevîhânesi Mesnevîhânlığı vazîfesi verilmiştir.⁵⁷

Çileli bir ömür süren Ahmed Mecbur Efendi hayattayken ilk eşini, iki kızını ve üç oğlunu kaybetmiştir. Hayatının son senesini riyazet ve zühdle geçirmiş, Teşrin-i Evvel 1335/Ekim 1919'da vefat etmiş, Çankırı Sarıbaşa Kabristanı'na defnolunmuştur.⁵⁸

Çankırı'daki Mesnevîhanlardan makalemizde bahsedeceğimiz son isim, Müftü Atâ Efendidir.

5.3. Müftü Atâ Efendi

Nakşebendî kimliğiyle bilinen bir diğer Mesnevîhan, aynı zamanda Çankırı Müftüsü olan Atâ Efendidir.⁵⁹ Kendisi, Çankırı Rüşdîsi muallimlerinden ve

---

54 Aynı eser, s. 34.

55 Aynı eser, s. 35.

56 Üçok, Görüp İşittiklerim, s. 16.

57 Bk. KMMMA, Dosya no 70/11, 70/42; Aşkar, *Astarlızâde*, s. 35.

58 Aşkar, *age*, s. 35-36.

59 Duran, "Çankırı Mevlevîhânesi", <http://www.sosyalci.org> (erişim tarihi: 05.02.2012).

ulemâdan Salih Efendinin oğludur. 1289/1872'de Bulgaristan Filibe'de dünyaya gelmiştir.⁶⁰

Ahmed Kemal Üçok, Atâ Efendinin, onun çocukluğunda Ramazan'da *Mesnevî* okutmasına şahit olduğunu ama Atâ Efendinin icâzetli bir Mesnevîhan mı yoksa Farsça'yı ve diğer ilimleri bilmesinden dolayı mı *Mesnevî* okuttuğunu bilmediğini söyler.⁶¹ Ancak Ahmed Talât, *Çankırı Şâirleri* isimli eserinde, Atâ Efendinin on sekiz yaşında iken Edirne ve Cisrî Mustafa Paşa'da *Mesnevî* takrir ettiğini belirtir.⁶²

6. Sonuç

Mevlevîliğin, özellikle Selçuklular sonrası Anadolu Beylikleri nezdinde nüfuz sahibi olduğu söylenebilir. Mevlâna'da müşahhas hale gelen hoşgörü anlayışı, kendisine nispet edilen tarikatta da ma'kes bulmuştur. Anadolu'nun o dönemdeki kültür mozayığı içerisinde Mevlevîlik, farklılıklara katlanmak yerine din, dil, ırk vb. tercihlere saygıyı, adaletli davranmayı bir erdem olarak benimsemiştir. Bu yapıyla tarikat, yüzyıllar boyunca çok kültürlülüğün, bir arada huzur ve barış iklimi içinde yaşanmasının örneklerini sunmuştur.

Anadolu'da ihtiyaç duyulan tasavvufun mayalayıcı iklimi, dönemin siyasi otoritelerinin, kanaat önderlerine hürmet ve itibarını beraberinde getirmiştir. Bunun tezahürlerinden biri, Cemâleddin Ferruh tarafından inşa edilen bîmarhânenin zamanla işlevini yitirmesiyle faaliyetlerini kesintisiz yaklaşık altı yüz yıl sürdüreceği olan Mevlevîhâne'ye bırakmasıdır.

Ancak tasavvufî şahsiyetlere ve kurumlarına yönelik hürmet ve itibar, bu

60 Talât, *Çankırı Şâirleri*, s. 104.

61 Üçok, *Görüp İşittiklerim*, s. 450.

62 Çankırı Mevlevîhânesi'yle ilgili çalışmamızda eserlerinden faydalandığımız Ahmet Kemal Üçok da Mevlevî yönüyle bilinen isimlerdendir. 1880'de Çankırı'da doğan Ahmet Kemal'in babası, Nusaybin Kaymakamlığından emekli Osman Talat'tır. Hacışeyhzadeler ismiyle tanınan ailesi, Oğuzlar'ın Üçok boyundandır. Bilinen en eski ceddi, Karatekin'in ölümü sonrası Çankırı âmiri olan Lala Cemaleddin'in kardeşi Şeyh Mehdi, bölgenin fethine katılan umerâdandır.

Ahmet Kemal Üçok, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tarikata intisap etmiş bir semazendir. Ankara'daki memuriyeti sırasında da Ankara Mevlevîhânesi'ne devam etmiştir. Onun, *Mevlevî Kütüğü* isimli yazma eseri, Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Defterleri 221 numarada olup İstanbul Mevlevîhâneleri hakkında bilgi vermektedir. Talât, *age*, s. 105; Ali Birinci, "Ahmet Kemâl Üçok: Çankırlı Mechul Bir Şahsiyetin Hikayesi", *Görüp İşittiklerim (içinde)*, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002, ss.13-14; Üçok, *age*, ss. 19, 41.

kurumların temsilcilerinin yetkinliğiyle olduğu kadar, dönemin siyasi konjonktürüyle de yakından alâkalıdır. Dönemin siyasi şartları gereği Mevlevîhâne'nin, son iki yüz yıllık süreçte, modernleşme çabalarının ve tekkelerde dejenerasyonun önüne geçme düşüncesinin etkisiyle bir medreseyi de bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Sonraki dönemlerde zâviyeye postnişin atanmalarında medrese tahsilinin şart koşulması, medreselerin tekkeler üzerindeki nüfuzunun tezahürü olarak yorumlanabilir.

Dikkati çeken bir diğer husus, halkın tarikatlara hürmetinin, sultanın konomuna göre şekillenmesidir. Kanuni'nin "halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi" sözü, Osmanlı'nın son dönemi için de geçerlidir. Sultan II. Abdülhamit, otuz üç yıl süren padişahlığı süresince, siyasi otoritesi için tehdit olarak gördüğü akımları destekleyen tarikatlara mesafeli durmuştur. Sultan'ın bu duruşu, sadece İstanbul'da değil, payitaht dışındaki şehirlerde de halkın o tarikata rağbetinin azalmasına sebep olmuştur. Bunun tezahürlerinden biri, hem Sultan Reşad'ın müntesibi oluşu, monoblok bir yapı arz etmese de hem yurt içindeki ve dışındaki Jön Türkler'e destek vermesi dolayısıyla Mevlevîlik'tir.

Bu tespit, Sultan II. Abdülhamit'in padişahlığı süresinde Jön Türklerle doğrudan bir münasebetine dair kayıtlara rastlanmasa da Çankırı Mevlevîhânesi için de geçerlidir. Her ne kadar 1887 yılı itibariyle tekkenin tamiri için imkân sağlanmışsa da yapılan bu yardımlar kapsamlı olmayıp ancak tekkeyi ayakta tutabilecek kadardır. İmar için yeniden girişim, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi sonrası 1910 ve 1912 yıllarını içermektedir.

Son yüzyılında zorluklarla ayakta durduğu anlaşılan Çankırı Mevlevîhânesi'nin tarihi geçmişiyle ilgili bilgiler sınırlı düzeydedir. Tarikatın kurumlaşmasının ve teşkilat yapısının göstergesi niteliğindeki Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'ndeki kayıtları, zâviyenin son postnişinleri hakkında düzenli bilgiler sunmaktadır.

Arşivlerdeki kayıtlara göre son yüzyılda zâviyede sırasıyla; Mehmed Emin Halife, Osman Efendi, Mehmed Râgıb Dede, Şeyh Osman Dede, Mustafa Nûri Dede ve Hasib Dede postnişinlik yapmışlardır. Bahsi geçen isimlerin kısmı ekserisi, aynı zamanda medresede de müderristirler.

Bünyesinde barındırdığı medrese yanında, *Mesnevî* şerh edilen *Delâil-i Hayrat* okunan zâviyede, sırf semâ âyini için bile sâzendenin bulunması, zâviyenin eğitim, sanat ve kültür alanında Çankırı'ya katkısı konusunda fikir vermektedir.

Çankırı'da Mevlevîlik, Mevlevîhâne temsilcileriyle sınırlı değildir. Bir di-

ğer Mevlevî kolu, Üveysî silsileden gelen Çerkeşli Mehmed Hilmi Efendi ile faaliyete başlamıştır. Mehmed Hilmi Efendi, sadece bir Mevlevî temsilcisi olarak değil, aynı zamanda Mesnevîhanlık geleneğini başlatmasıyla da dikkat çekicidir.

Çerkeşli'den sonra Mevlevî-Hâlidî silsile Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi ile devam ederken Mesnevîhanlık geleneği, yine Çerkeşli'nin müridlerinden Ahmed Mecbur Efendi ve Müftü Atâ Efendi ile sürdürülmüştür. Bahsi geçen bu kol ile Çankırı'da Mevlevîliğe bir ivme kazandırıldığı görülmektedir.

Aslında Nakşî silsileden gelenlerin Mesnevî ile alâkası sadece bu yüzyıla ve Çankırı'ya münhasır bir olgu değildir. Bahâeddin Nakşbend'in halifelerinden Ya' kub-ı Çerhî'nin ve Abdurrahman Camî'nin Mesnevî'nin bazı bölümlerini şerh ettikleri bilinmektedir. İlerleyen yüzyıllarda ise Nakşbendî-Müceddidî temsilcilerinden Beşiktaşlı Şeyh Mustafa Rıza (Neccarzâde) (ö.1159/1746), Muhammed Âgâh (ö.1184/1770), Mehmed Murad (ö.1263/1848), Hoca Hüsameddin (ö.1285/1869), Mehmet Emin Kerkükî (1813), Ali Behçet Efendi (ö.1238/1822), Mustafa Said (ö.1257/1841), Mustafa Vahyî (ö.1295/1878) gibi isimler, "Mesnevîhân" sıfatını da taşımışlardır.

Çankırı'da Mevlevîler'e dair sonuç bahsinde değinilmesi ve günümüze ışık tutması gereken bir diğer yön, tasavvuf tarihinde sık sık rastlanan tarikatlar arası irtibat ve hoşgörünün tezahürünün, Çankırı için de geçerli olmasıdır.

Seyr ü sülûk ve zikir yöntemleri itibariyle farklı olan Mevlevî ve Hâlidî temsilcilerinin birbirleriyle ilişkisi, her iki tarikatı cem edebilmeleri, Hâlidîliğe mensup bir şahsın, bizzat Konya Mevlâna Dergâhı postnişini tarafından Çankırı Mevlevîhânesi'ne Mesnevîhan tayin edilmesi, günümüzde topluma hizmet ve eğitimi şiar edinen bütün sivil toplum kuruluşlarına örnek teşkil edecek düzeydedir.

Kaynakça

- Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.
 Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Şeyh Ahmed Abduşoğlu*, Ankara 2004.
 Ahmed Cahid Haksever, "Çorum'da Mevlevîlik: Tarihi Süreci ve Son Temsilcileri", *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 2009.
 Ahmed Gülşen, "Çankırı'da Mevlevîlik Geleneği", <http://www.canaati.org> (erişim tarihi: 05.02.2012).
 Ahmed Kankal XVI. *Yüzyılda Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2009.
 Ahmed Talât, *Çankırı Şairleri*, Çankırı Matbaası, Çankırı 1930.
 Ali Birinci, "Ahmed Kemâl Üçok: Çankırlı Meçhul Bir Şahsiyetin Hikayesi", (*Görüp İştiklerim içinde*), Okuyan Adam Yay., Ankara 2002.
 Ahmed Yaşar Ocak, *Veysel Karanî ve Üveysîlik*, Dergâh Yay., İstanbul 1982.

- Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, c. 29.
- Bengisu Kolcu, *Çankırı Türbeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Fahreddin Coşkuner, "Çankırı Mevlevîhânesi", *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, Şanlıurfa Ekim 2007.
- Feridun Ata, *Çankırı Mevlevîhânesi (Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde 69-70 no'lu Zarflardaki Belgelere Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995.
- Hacı Şeyhoğlu Ahmed Kemal Üçok, *Görüp İşittiklerim*, edit.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002.
- Çankırı Coğrafyası*, ed.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002.
- Hacı Şeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, ed.: Ali Birinci, Okuyan Adam Yay., Ankara 2002.
- Hakkı Duran, "Kasım Beğ ve Çankırı Mevlevîhânesi", <http://www.sosyalci.org>. (erişim tarihi: 05.02.2012).
- İ. Hakkı Bursevî, *Kitâbu'l-Hitab*, sad.: İ. Turgut Ulusoy, Hisar Yayınevi, İstanbul 1975.
- İsmail Bilgili, Ahmed Çelik, *Muhammed Kudsi el-Bozkırî (Hoca Memiş Efendi)*, Ekdağ Yay., Konya 2008.
- İsmail Yıldız, *XVIII. Yüzyılın İlk ve Son Çeyreğinde Çankırı (Şer'îye Sicillerine Dayalı Bir Karşılaştırma Denemesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Mustafa Aşkar, *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, İstanbul 2005.
- Nûri Köstüklü, "Balkan ve Birinci Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler", *XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994*, TTK Yay., Ankara 1999.
- , *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Konya 2005.
- Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2007.
- Yılmaz Önge, "Çankırı Darüşşifası", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 5, Ankara 1962.